

YAPRAK DÖKÜMÜ'NDE BÜTÜN YÖNLERİYLE -LIK EKİ¹

Gülşah SOYAL
Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
gulsahsoyal@hotmail.com

Özet

-LIK eki, başlangıcından beri Türkçenin belli başlı isimden isim yapma eklerinden biridir. Bunun yanında söz konusu ek, çok fonksiyonludur ve sık kullanıma sahiptir. Eski Türkçede düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabidir ve bugünkü gibi dört şekillidir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ek ünlü uyumu dışına çıkmış ve yalnız düz şekilleri kullanılmıştır: *yokluk*, *günlük*. Osmanlı Türkçesinde ise ünlü uyumuna girmiş ve bugüne kadar dört şekilli olarak kullanılagelmiştir. Çalışmamızı Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* adlı eseri üzerinden yürütmeyi uygun bulduk. Çünkü birden fazla kitap ele alacak olsaydık çalışmamız bildiri sınırını aşacaktı. Her ek üzerine ayrıntılı çalışmalar yapıldıktan sonra dilbilgisi kitaplarımızda eklerle ilgili daha derin bilgiler yer alabilecektir. Biz, bu tip çalışmalara küçük bir katkı olur ümidiyle -LIK ekinin ses düzeni, fonksiyonları ve hangi sıklıkta kullanıldığı ile ilgili istatistik destekli bir çalışma yapmayı amaçladık.

Anahtar Kelimeler: -LIK eki, *Yaprak Dökümü*, Türkçe.

THE SUFFIX -LIK WITH ALL ASPECTS IN YAPRAK DÖKÜMÜ

Abstract

The suffix -LIK is one of the main suffixes in Turkic which is used for making nouns. In addition to this, this suffix is multi-functional and is used very often. In the Old Turkic it was subject to the compatibility of flatness-circularity, too, and had four forms as it is today: in the era of the Old Anatolian Turkic the suffix came outside the adjunctive vowel compatibility and only its flat forms were used: *yokluk* (absence), *günlük* (daily). It entered the vowel compatibility in the Ottoman language and has been used in its four forms so far. We think that it is appropriate to conduct our study on the basis of Reşat Nuri Güntekin's *Yaprak Dökümü* (*Fall of the Leaves*) as if we took into account more than one books, our study would exceed the limits of an handout. Deeper information about adjuncts may take place in our grammar books after detailed studies are conducted on each and every adjunct. Hoping to contribute a bit to these kinds of studies, we intended to make a statistically supported research about the voice order, functions and its usage frequency of the suffix LIK.

Key Words: the suffix -LIK, *Yaprak Dökümü*, Turkic.

¹ Bu çalışmayı yapma fikrini bana veren ve hazırlanması sürecinde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mehmet KARA'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Söz konusu çalışma, 7 Mayıs 2007 tarihinde Marmara Üniversitesi'nde gerçekleştirilen İstanbul Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu'nda sunulmuştur.

GİRİŞ

Gramerlerin daha detaylı ve sağlıklı yazılmasına katkıda bulunmak için her ek üzerine detaylı çalışmalar yapılması gerektiği düşüncesindeyiz. Çünkü her ek üzerine ayrıntılı çalışmalar yapıldıktan sonra dilbilgisi kitaplarımızda eklerle ilgili daha derin bilgiler yer alabilecektir. Ayrıca bu, gelecekte bilgisayar destekli çalışmalar açısından da çok önemli katkılar sağlayacaktır. Biz, bu tip çalışmalara küçük bir katkımız olur ümidiyle –IIK ekinin ses düzeni, kelimeye geliş düzeni, fonksiyonları ve hangi sıklıkta kullanıldığı ile ilgili istatistik destekli bir çalışma yapmayı amaçladık.

Asıl konuya geçmeden evvel –IIK ekinin genel özelliklerinden ve tarihî geçmişinden biraz bahsetmek istiyoruz.

Söz konusu ek, başlangıcından beri Türkçenin en önemli isimden isim yapma eklerinden biri olmuştur. Bunun yanında ek, çok fonksiyonludur ve sık kullanıma sahiptir.

Bu ekin dilimizde değişik fonksiyonları bulunmaktadır:

- Bir nesnenin çok bulunduğu yeri gösterir: *ağaçlık, taşlık*.
- Alet isimleri yapmada kullanılır: *kulaklık, gözlük*.
- Topluluk isimleri oluştur: *gençlik (gençlerin bütünü), insanlık (insanların bütünü)*.
- İsimlerden sıfat türetir: *günlük (gazete), kiralık (ev)*.
- Sıfatlara gelerek soyut isimler türetir: *güzellik, yeşillik*.
- Ayrıca meslek adları yapmada kullanılır: *doktorluk, çobanlık* (Banguoğlu 2004: 193).

Ekin bazı örneklerde çekim ekinden sonra gelme gibi bir özelliği de vardır: *gündelik, ondalık*.

Eski Türkçede düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabidir ve bugünkü gibi –lık/–lik, –luk/–lük olmak üzere dört şekilde de kullanıldığını görüyoruz. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ek, ünlü uyumu dışına çıkmış ve yalnız düz şekilleri kullanılmıştır: *yokluk, günlük* vs. Osmanlı Türkçesinde ünlü uyumuna girmiş ve bugüne kadar yine dört şekilli olarak kullanılagelmiştir (Ergin 2004: 156).

Çalışmamızı Türk edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* adlı eseri üzerinden yürütmeyi uygun bulduk. Çünkü birden fazla kitap ele alacak olsaydık çalışmamız bildiri sınırını aşacaktı.

Bu tür çalışmalara öncelikle sık görülen eklerden başlanması gerektiğini düşüncesinde olduğumuz için Türkçede sık kullanıma sahip bir ek olan –IIK ekini seçtik.

1. LİK EKİNİN ALDIĞI ÜNLÜLERE (ı, i, u, ü) GÖRE DAĞILIMI

1.1. -lık/-liğ Biçimleri

1.1.1. -lık şeklinde olanlar

Bu ekin “-lık” şekli, *Yaprak Dökümü*'nde 137 kez geçmektedir. Bütün şekilleri 365 kez kullanılan ekin en sık kullanılan biçiminin “-lık” olduğu görülür. “-lık”ın diğerlerine oranı, % 37'dir.

acarlık (1)*, *açıklıkla* (1), *açlık* (3), *ağırbaşlılıktır* (1), *ağırlık* (2), *alışkanlık* (1), *analık* (2), *aralık* (7), *aydınlık* (2), *aylık* (7), *babalık* (4), *bahtiyarlık* (1), *canlılık* (1), *çığlık* (4), *çıplaklıktan* (1), *dalgınlıkla* (1), *dargınlık* (2), *dışarlıklı* (1), *dolandırıcılık* (1), *dünyalıkla* (1), *fedakârlık* (5), *fenalık* (2), *ferahlık* (1), *fukaralık* (2); *haksızlık* (2), *hastalık* (13), *hazırlık* (2), *hırçınlık* (2), *hırsızlık* (2), *hocalık* (1), *hoppalık* (2), *ıslıklar* (1), *ihtiyarlık* (3), *insanlık* (3), *kafalılıkta* (1), *kalabalık* (1), *karanlık* (11), *kargaşalık* (2), *karşılık* (2), *kayıtsızlık* (1), *kırkılık* (1), *kışlık* (1), *kurbanlık* (1), *küstahlık* (2), *ortalık* (3), *pahalılık* (1), *paralık* (2), *pazarlık* (1), *pervasızlık* (1), *rahatlık* (1), *sahtekârlıktı* (1), *sakatlık* (1), *satırlık* (1), *şaşkınlıktan* (2), *taşlık* (4), *tatlılık* (2), *uyanıklık* (1), *uzaklık* (1), *yabanlık* (1), *yakınlık* (1), *yanlışlık* (2), *yıllık* (1), *yumuşaklık* (2).

1.1.2. -liğ şeklinde olanlar

Ekin “-liğ-“ şekli eserde toplam 56 örnekte görülmektedir. % 15'lik bir oranla ekin en sık kullanılan üçüncü şeklidir. Eki, son sesini muhafaza edemeyen diğer şekillerle (-liğ-, -luğ-, -lüğ-) karşılaştırdığımızda % 48 gibi bir oranla ilk sıraya sahip olduğunu görüyoruz.

açlığın (1), *ağırbaşlılığını* (1), *ağırlığı* (3), *ahbaplığı* (1), *ahlaksızlığı* (4), *aralığını* (1), *avcılığı* (1), *aydınlığa* (2), *aylığa* (7), *canlılığını* (1), *çalışkanlığı* (1), *çığlık çığlığa* (1), *fedakârlığa* (2), *fenalığı* (2), *fukaralığımızdan* (3), *haraplığı* (1), *hastalığı* (4), *hayvanlığı* (1), *hazırlığında* (1), *hınzırlığından* (1), *ihtiyarlığı* (1), *insanlığınızdan* (1), *kadınlığına* (1), *kâhyahlığına* (1), *kalabalığının* (1), *karanlığa* (4), *karışıklığa* (1), *kaymakamlığı* (1), *mezarlığının* (1), *saflığından* (1), *şaşkınlığa* (1), *şıklığın* (1), *tenhalığından* (1), *yumuşaklığı* (1).

1.2. -lik/-liğ Biçimleri

1.2.1. -lik şeklinde olanlar

Eserde söz konusu ekin geldiği 365 örnekten 75 tanesi “-lik” şeklindedir. Bu da oran olarak % 21'e tekabül etmektedir. Eki son sesini muhafaza edemeyen şekliyle (-liğ-) mukayese ettiğimizde % 68 oranında “-lik” şeklinin daha çok kullanıldığı sonucuna ulaşıyoruz.

* -LİK ekinin geçtiği kelimelerin sıklığını, bu ekin hangi kelimelerle daha çok kullanıldığının bilinmesi için, örneklerden sonra parantez içerisinde vermeyi uygun gördük.

ahretlik (1), aksilik (1), ateşsizlikten (1), beylik (1), büfecilik (1), çingenelik (1), değişiklik (3), delilik (1), dirliksizliğinden (1), edepsizlik (1), elçilikten (1), ellilik (1), fevkaladelik (3), gecelik (2), geçimsizliklerin (1), gençlikleri (1), gerginlik (1), güveylilik (1), güzellik (2), hafiflik (1), hamilik (1), hasislik (1), iplikleri (1), işsizlik (2), itaatsizlik (1), iyilik (5), kardeşlikten (1), kepazelikler (1), kırk beşlik (1), kişilik (1), münasebetsizlik (2), nefessizlikten (1), neşesizlikten (1), pembelik (1), pislik (1), pişkinlikle (1), saatlik (1), senelik (3), sinirlilik (1), şenlik (1), şerefsizlik (1), şimdilik (7), şirretlik (1), tembellik (1), titizlik (2), ümitsizlik (3), üstelik (1), yenilik (3), zenginlik (2).

1.2.2. -liğ şeklinde olanlar

Ekin “-liğ-“ şekli eserde 35 kez geçmektedir. Yüzdeleri oranı ise % 10’dur. Ek son sesini muhafaza edemeyen diğer şekiller (-lığ-, -luğ-, -lüğ-) içinde % 31’lik orana sahiptir.

aksiliğe (2), birliği (1), ciddiliği (1), değişikliğe (2), deliliği (1), derinliğinden (1), dirliksizliğinden (1), elbirliğiyle (1), eskiliği (1), gençliğinde (2), görmemezliğe (1), güzelliği (2), hizmetçiliğe (1), iğrençliğiyle (1), iyiliğe (2), kâtipliğinden (1), kendiliğinden (1), misafirliğe (1), münasebetsizliği (1), pislği (1), reisliğinde (1), sadeliğine (2), serinliği (1), sertliğe (2), temizliğinden (1), titizliği (2), yeşilliği (1).

1.3. -luk/-luğ Biçimleri

1.3.1. -luk şeklinde olanlar

Ekin “-luk” şekli eserin tamamında 32 kez kullanılmıştır. Ek diğer şekilleri içinde % 9’luk bir orana sahiptir.

bozgunculuk (1), çocukluk (2), dalkavukluk (1), doğruluk (5), korkuluk (1), mazlumluk (1), memurluk (2), namussuzluk (3), soğukluk (1), yokluk (1), yoksulluktan (1), yolculuk (1), yolsuzluklara (3), yorgunluk (9).

1.3.2. -luğ Şeklinde Olanlar

Söz konusu ekin “-luğ-“ şekli eserde 19 kez kullanılmıştır. Bu yüzdeleri oran olarak % 5’e tekabül etmektedir.

çocukluğuna (1), doğruluğu (2), korkuluğu (1), lüzumsuzluğuna (1), mahcupluğu (1), mahzunluğa (2), memurluğu (1), namussuzluğa (1), tokluğuna (1), tutukluğuna (1), uçukluğu (1), uzunluğuna (1), yokluğunu (2), yorgunluğu (3).

1.4. -lük/-lüğ Biçimleri

1.4.1. -lük şeklinde olanlar

Ekin “-lük” şekli eserde 7 kez kullanılmıştır. Yüzdeleri oranı % 2’dir.

güçlük (3), pekyüzlülük (1), tekaütlük (1), yüzsüzlük (2).

1.4.2. -lüğ şeklinde olanlar

Ekin en az kullanılan şekli “-lüğ-“ dır. Eserde sadece 4 kelimede rastlanmaktadır. Ekin tüm şekilleri içinde sadece % 1’lik bir orana sahiptir.

büyüklüğe (1), çürüklüğe (2), yüzüzlüğün (1).

Not: Yapılan tarama sonucunda eserin tamamında geçen -IIK ekinin tüm şekillerine göre sayısal değerleri ve yüzdelik oranları şöyledir:

Tablo 1: -IIK Ekinin Tüm Şekillerine Göre Sayısal Değerleri ve Yüzdelik Oranları

EK	SAYISI	ORANI
-lık	137	% 37
-lığ	56	% 15
-lik	75	% 21
-liğ	35	% 10
-luk	32	% 9
-luğ	19	% 5
-lük	7	% 2
-lüğ	4	% 1

Eki son sesinin korunduğu (k’lı biçimleri) ve korunamadığı (ğ’li biçimleri) şekilleri açısından değerlendirdiğimizde 365 örnek içerisinde 251 örnekte son sesin korunmuş olduğunu görüyoruz. Yani ek % 69 oranında son sesini korumuştur. Son sesin yumuşama oranının kendisinden sonra gelen eklerin miktarıyla doğru orantılı olduğunu söyleyebiliriz.

Ekin ünlüsünü kalınlık-incelik açısından değerlendirecek olursak kalın sıradan gelen şekilleri 244 örnekte karşımıza çıkarken ince sıradan gelen şekilleri 121 örnekte görülmektedir. Yani kalın sıradan şekilleri % 67 oranında daha fazla kullanılmaktadır.

Ekin bir de ünlüsünü düzlük-yuvarlaklık açısından değerlendirmek gerekmektedir. Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda ekin 365 örnekte sadece 62 kez yuvarlak ünlülü, 303 kez de düz ünlülü kullanıldığını görüyoruz. Bu durumda ekin % 83 oranında düz ünlülü şekillerinin daha fazla kullanıldığı sonucuna ulaşabiliriz.

2. EKİN KÖK VE GÖVDEYE GELME DURUMU

Üzerinde durulması gereken bir başka husus ise ekin köke ve gövdeye hangi sıklıkta geldiği meselesidir. Yine yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda ek 235 örnekte köke, 127 örnekte ise gövdeye gelmiş bulunmaktadır. Bu da ekin % 65 oranında köke daha fazla geldiğini göstermektedir. Aşağıda bu örnekler tekrarlı olanlar dâhil sayılarıyla birlikte verilmiştir:

2.1. Köke Gelme Durumu

acarlık (1), *açlık* (4), *ağırlığı* (5), *ahbaplığı* (1), *ahretlik* (1), *aksiliğe* (3), *analık* (2), *aralığını* (8), *aylığa* (14), *babalık* (4), *bahtiyarlık* (1), *beylik* (1), *birliği* (1), *ciddiliği* (1), *çığlık* (5), *çıplaklıktan* (1), *çingenelik* (1), *çocukluğuna* (3), *dalkavukluk* (1), *deliliği* (2), *derinliğinden* (1), *dirliksizliğinden* (1), *doğruluğu* (7), *dünyalıkla* (1), *elbirliğiyle* (1), *ellilik* (1), *eskiliği* (1), *fedakârlığa* (7), *fenalığı* (5), *fevkaladelik* (3), *fukaralığımızdan*(5), *gecelik* (2), *gençliğinde* (3), *güçlük* (3), *güveylik* (1), *güzelliği* (4), *hafiflik* (1), *hamilik* (1), *haraplığı* (1), *hasislik* (1), *hastalığı* (17), *hayvanlığı* (1), *hazırlığında* (3), *hınzırlığından* (1), *hocalık* (1), *ışıklar* (1), *ihtiyarlığı* (4), *insanlığımızdan* (4), *iplikleri* (1), *iyiliğe* (7), *kadınlığına* (1), *kâhyalığına* (1), *kalabalığın* (2), *katipliğinden* (1), *kaymakamlığı* (1), *kendiliğinden* (1), *kepezelikler* (1), *kırk beşlik* (1), *kırklık* (1), *kışlık* (1), *kişilik* (1), *kurbanlık* (1), *küstahlık* (2), *mağçupluğu* (1), *mahzunluğa*(2), *mazlumluk* (1), *memurluğu* (3), *mezarlığının* (1), *misafirliğe* (1), *ortalık*(3), *paralık* (2), *pazarlık* (1), *pembelik* (1), *pisliği* (2), *rahatlık* (1), *reisliğinde* (1), *saatlik* (1), *sadeliğine* (2), *saflığından* (1), *sahtekârlıktı* (1), *sakatlık* (1), *satırlık* (1), *senelik* (3), *serinliği* (1), *sertliğe* (2), *şenlik* (1), *şıklığın* (1), *şimdilik* (7), *şirretlik* (1), *taşlık* (4), *tekaütlük* (1), *tembellik* (1), *temizliğinden* (1), *tenhaliğinden* (1), *titizliği* (4), *tokluğuna* (1), *yabanlık* (1), *yakınlık* (1), *yenilik* (3), *yeşilliği* (1), *yıllık* (1), *yokluğunu* (3), *zenginlik* (2).

2.1.1. Türkçe ve alıntı kelime köklerine gelme durumu

Ekin diğer önemli fonksiyonlarının yanı sıra bir de alıntı kelimeleri fonksiyonel hâle getirmek gibi bir özelliği vardır. Arapça, Farsça vd. yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelerin fonksiyonel hâle getirilmesinde nasıl bir takım yardımcı fiiller (et-, ol-, yap- vd.) kullanılıyorsa, tıpkı bunun gibi dilimize giren yabancı kökenli kelimelere çeşitli yapım ekleri de eşlik etmektedir. Her konuda olduğu gibi burada da eklerin bu tür kelimelere gelme oranları birbirlerine göre farklılık göstermektedir. Biz bu konuda -IKK ekinin hangi oranda bu görev için kullanıldığını tespit etmek istedik. Ancak bu çalışmayı sadece kök hâlindeki kelimelere eklendiği örnekleri inceleyerek yaptık. Çünkü gövde hâlindeki yabancı kökenli kelimeler zaten bir ek tarafından fonksiyonel hâle getirilmiştir. Aşağıda söz konusu ekin eklendiği Türkçe kökenli kelimeler ve yabancı kökenli kelimeler geliş sıklığına göre tekrarlı olanlar da sayılarıyla birlikte verilmiştir:

2.1.1.1 Türkçe kelimelere gelme durumu: Eserde söz konusu ek köke geldiği 235 örnek içinde toplam 124 kez Türkçe kökenli kelimelere eklenmiştir. Yani % 54 oranında ek Türkçe kökenli kelimelerle kullanılmaktadır.

açlık (4), *analık* (2), *aralığını* (8), *aylığa* (14), *babalık* (4), *beylik* (1), *birliği* (1), *çığlık* (5) *çıplaklıktan* (1), *çingenelik* (1), *çocukluğuna* (3), *dalkavukluk* (1), *deliliği* (2), *derinliğinden* (1), *dirliksizliğinden* (1), *doğruluğu* (7), *elbirliğiyle* (1), *ellilik* (1), *eskiliği* (1), *gecelik* (2), *gençliğinde* (3), *güçlük* (3), *güveylik* (1),

güzelliği (4), ısıklar (1), iplikleri (1), iyiliğe (7), kadınlığına (1), kalabalığın (2), kendiliğinden (1), kırk beşlik (1), kırklık (1), kışlık (1), kişilik (1), ortalık(3), paralık (2), pazarlık (1), pisliği (2), serinliği (1), şimdilik (7), şenlik (1), taşlık (4), titizliği (4), tokluğuna (1), yakınlık (1), yenilik (3), yeşilliği (1), yıllık (1), yokluğunu (3).

Yukarıdaki örnekler içerisine aldığımız çingenelik kelimesiyle ilgili bir açıklamada bulunmak istiyoruz. “çingene” kelimesi Türkçe Sözlük'te “Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk” şeklinde anlamlandırılmış, ancak kelimenin hangi dile ait olduğu belirtilmemiştir (Akalin vd. 2005: 438). Bu sözlükte kaynağı belirtilmeyen kelimelerin Türkçe olarak kabul edildiğini biliyoruz. Biz, bu kelimenin Eski Türkçede “fakir, yoksul” anlamına gelen “çigay, çigan” kelimeleriyle ilişkili olabileceğini düşünüyoruz.

2.1.1.2. Arapça kökenli kelimeler: Ek toplam 75 kez Arapça kökenli kelimelerle kullanılmıştır. Bu da % 32'lik bir oran demektir.

acarlık (1), ağırlığı (5), ahbaplığı (1), ahretlik (1), aksiliğe (3), bahtiyarlık (1), ciddiliği (1), dünyalıkla (1), fedakârlığa (7), fenalığı (5), fevkaladelik (3), fukaralığımızdan (5), hafiflik (1), hamilik (1), haraplığı (1), hasislik (1), hayvanlığı (1), hazırlığında (3), hınzırlığından (1), ihtiyarlığı (4), insanlığınızdan (4), katipliğinden (1), kaymakamlığı (1), kurbanlık (1), mahçupluğu (1), mahzunluğa (2), mazlumluk (1), memurluğu (3), mezarlığının (1), misafirliğe (1), rahatlık (1), reisliğinde (1), saatlik (1), sağlığından (1), sakatlık (1), satırlık (1), senelik (3), şirretlik (1), tekaütlük (1), temizliğinden (1).

2.1.1.3. Farsça kökenli kelimeler: Eserde 33 kez Farsça kökenli bir kelime ile kullanılmıştır. Yüzdelik oran olarak % 14'tür.

kâhyalığına (1), kepezelikler (1), küstahlık (2), hastalığı (17), hocalık (1), pembelik (1), sadeliğine (2), sahtekârlıktı (1), sertliğe (2), tembellik (1), tenhâliğinden (1), yabancı (1), zenginlik (2).

2.1.1.4. Fransızca kökenli kelimeler: Sadece bir örnekte Fransızca kökenli bir kelimeye eklendiğini görüyoruz.

şıklığın (1).

Yukarıdaki örneklerin sayısal değerlerine dikkat edecek olursak söz konusu ek, eserde 235 kelime kökünün 124'ünde Türkçe kökenli kelimelerden sonra gelmiştir. Oranı % 54'tür. Alıntı kelime köklerine gelme durumunu kendi içinde kıyaslarsak ekin Arapça asıllı kelime köklerine daha sık eklendiğini görürüz. Çünkü Arapça asıllı köklere 75 kez gelirken Farsça asıllı köklere 33 kez gelmiştir. Bunun yanında sadece bir örnekte de Fransızca bir kelime köküne eklenmiştir. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: –IIK eki, yabancı asıllı kelime köklerine gelme bakımından da azımsanamayacak derecede yaygındır. Burada bir hususu belirtmekte fayda görüyoruz: Benzer türden ekler bu açıdan incelendiğinde, ekin bu açıdan durumuyla ilgili daha net sonuçlara ulaşılabilir.

2.2. Gövdeye Gelme Durumu

Söz konusu ek eklendiği 365 kelime içinde 127 kez gövde hâlindeki kelimelerle kullanılmıştır. Yani % 35 oranında gövde hâlindeki kelimelere eklenmiştir.

açıklıkla (1), ağırbaşlılığını (2), ahlaksızlığı (4), alışkanlık (1), ateşsizlikten (1), avcılığı (1), aydınlık

(4), bozgunculuk (1), büfecilik (1), büyüklüğe (1), canlılığını (2), çalışkanlığı (1), çürüklüğe (2), dalgınlıkla (1), dargınlık (2), değişikliğe (5), dirliksizliğinden (1), dolandırıcılık (1), edepsizlik (1), elçilikten (1), geçimsizliklerin (1), gerginlik (1), haksızlık (2), hırçınlık (2), hırsızlık (2), hizmetçiliğe (1), hoppalık (2), iğrençliğiyle (1), işsizlik (2), itaatsizlik (1), kafalılıkta (1), karanlık (15), kardeşlik (1), kargaşalık (2), karşılık (2), kayıtsızlık (1), korkuluğu (2), lüzumsuzluğuna (1), münasebetsizlikleri (3), namussuzluğa (4), nefessizlikten (1), neşesizlikten (1), pahalılık (1), pek yüzlülük (1), pervasızlık (1), pişkinlikle (1), sinirlilik (1), soğukluk (1), şaşkınlıktan (3), şerefsizlik (1), tatlılık (2), tutukluğuna (1), uçukluğu (1), uyanıklık (1), uzaklık (1), ümitsizlik (3), yanlışlık (2), yoksulluktan (1), yolculuk (1), yolsuzluklara (3), yorgunluğu (12), yumuşaklık (3), yüzüzlük (3).

3. EKİN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA GÖRÜLEN EKLER

Ekin değişken-ünlüleri kısmında her şeklini ayrı başlıklar altında değerlendirdik. Ancak öncesinde ve sonrasında gelen ekler kısmı incelenirken ekin öncesini ve sonrasını net görebilmek için tüm şekillerini bir arada değerlendirmeyi uygun bulduk.

3.1. Kendisinden Önce Gelen Ekler

Kendisinden önce gelen ekleri incelediğimizde 109 kez yapım eki geldiğini görüyoruz. Ayrıca istisnaî bir durum söz konusu olmuş ve ek kendisinden önce 1 örnekte çekim eki almıştır. Bu konu söz konusu örnekle birlikte aşağıda açıklanmıştır.

3.1.1. Yapım ekleri

3.1.1.1. İsimden isim yapım eki

Söz konusu ekin öncesinde kullanılan isimden isim yapma eklerine baktığımızda bu ek toplam 74 kez geçmiştir ve bunun 37'si isimden isim yapma eki "-slz" dir. İsimden isim yapma eki -slz'ın diğerlerine oranı % 51'dir.

3.1.1.1.a. -slz: ahlak-sız-lığ-ı (4), ateş-siz-lik-ten (1), dirlik-siz-liğ-inden (1), edep-siz-lik (1), geçim-siz-lik-lerin (1), hak-sız-lık (2), hır-sız-lık (2), iş-siz-lik (2), itaat-siz-lik (1), kayıt-sız-lık (1), lüzum-suz-luğ-una (1), münasebet-siz-liğ-i (3), namus-suz-luğ-a (4), nefes-siz-lik-ten (1), neşe-siz-lik-

ten (1), perva-**sız**-lık (1), şeref-**siz**-lik (1), ümit-**siz**-lik (3), yol-**suz**-luk-lar-a (3), yüz-**süz**-lük (3).

3.1.1.1.b. -II: ağırbaş-**lı**-lığ-ını (2), can-**lı**-lığ-ını (2), kafa-**lı**-lık-ta (1), paha-**lı**-lık (1), pekyüz-**lü**-lük (1), sinir-**li**-lik (1), tat-**lı**-lık (2).

3.1.1.1.c. -CI: av-**cı**-lığ-ı (1), boz-gun-**cu**-luk (1), büfe-**ci**-lik (1), el-**çi**-lik-ten (1), hizmet-**çi**-lik-e (1), yol-**cu**-luk (1).

3.1.1.1.d. -DAŞ: kar(ın)-**deş**-lik-ten (1).

3.1.1.1.e. -ñ(u)- : kara-**ñ(u)**-lığ-a (15).

“karanlık” kelimesine geldiğimizde “-n-“ diye bir İ.İ.Y.E olmadığı için kararsız kaldık. Ancak daha sonra etimolojik sözlükten kelimenin kökü araştırılınca sorun kısmen çözüldü. Clauson’un etimoloji sözlüğünde ek, “karan-gu-lık” şeklinde tahlil edilmiş ve “-lık”tan öncesinin üzerinde durulmuştur. Burada kelimenin “kara” kelimesinden yapıldığı, fakat “kara”dan sonra gelen “-ngu-“ kısmındaki eklerin belirsiz olduğu belirtilmektedir (Clauson 1972: 662). Bu nedenle biz bu kelimeyi gövde olarak kabul ettik ve “-ngu-“ eklerinin de İ.İ.Y.E olabileceğini düşündük. Yalnız tam olarak ekin cinsi belirlenememiştir.

3.1.1.1.f. -dın- : ay-**dın**-lığ-a (4)

Clauson’un sözlüğünden “aydınlık” kelimesinin “ay (ay ışığı, parlaklık)” kökünden geldiğini öğrendik (1972: 268). “ay” kelimesi isim olduğu için “-dın-“ ekinin de Eski Türkçedeki İ.İ.Y.E’nden geldiğini düşündük. Ayrıca yine “-dın” ekinin Eski Anadolu Türkçesinde bulunan “-dın” uzaklaşma hâli ekinin kalıplaşmış hâli olma ihtimali de vardır.

3.1.1.1.g. -sUl : yok-**sul**-luk-tan (1)

3.1.1.2. Fiilden isim yapım ekleri

3.1.1.2.a. -k /-k: aç-ı-**k**-lık-la (1), büyü-**k**-lüğ-e (1), çürü-**k**-lüğ-e (2), de-ğış-i-**k**-liğ-e (5), karış-ı-**k**-lığ-a (1), so-ğuş-**k**-luk (1), tut-u-**k**-luğ-una (1), uç-u-**k**-luğ-u (1), uyan-ı-**k**-lık (1), uza-**k**-lık (1), yumuşa-**k**-lığ-ı (3).

3.1.1.2.b. -GAn : alış-**kan**-lık (1), çalış-**kan**-lığ-ı (1).

3.1.1.2.c. -GIn: dal-**gın**-lık-la (1), dar-**gın**-lık (2), ger-**gin**-lik (1), piş-**kin**-lik-le (1), şaş-**kın**-lığ-a (3), yor-**gun**-luğ-u (12).

3.1.1.2.d. -Icl: dolandır-**ıcı**-lık (1).

3.1.1.2.e. -ç : öğren-**ç**-lik-iyle (1).

3.1.1.2.f. -I: kork-u-luğ-u (2).

3.1.1.2.g. -Iş: yanıl-**ış**-lık (2).

3.1.2. Çekim ekleri

3.1.2.1. Hâl ekleri

3.1.2.1.a. Yön gösterme hâli eki “-Arı” : Yazımızın başında ekin bir takım özelliklerinden bahsederken “gündelik, ondalık” gibi örneklerde, istisnâî bir durum olarak bir yapım eki olduğu hâlde kendisinden önce hâl eki alabildiğini belirtmiştik. Bu eserde de karşımıza buna benzer bir örnek çıkmıştır. Örneğin “dışarıklı” kelimesine dikkat edersek eki tahlil ettiğimizde (taş>dış-**arı**-lık-lı) ekin kendisinden önce “-arı-“ yön gösterme hâli ekini aldığını görürüz.

dış-**arı**-lık-lı (dışarıklı).

3.1.3. Zarf-fiil eki “-a/-e”

Aşağıdaki “üstelik” kelimesinin Eski Türkçedeki “üze” kelimesinden gelmiş olabileceğini düşündük. Bu nedenle bu kelimedeki “-e” sesinin de zarf-fiil olma ihtimali yüksektir.

üst-**e**-lik.

3.1.4. Sıfat-fiil eki “-z”

3.1.4.a. -z: gör-me-me-z-lik-e.

Bir kelimedeki iki tane “-me” eki arka arkaya gelirse her zaman birincisi fiilden fiil yapma eki, ikincisi ise fiilden isim yapma ekidir. Ancak, burada ilginç bir şekilde ek yığılmasından söz edilebilir. Bu durumda fiilden fiil yapım eki ya da olumsuzluk eki “-me” bir kelimedeki iki kez kullanılmıştır. Benzeri bir durum “birisi” ve “hepsi” kelimelerinde de söz konusudur. Aksi hâlde “-z” den önce gelen “-me” yi fiilden isim yapım eki olarak kabul edersek bu durumda Türkçenin yapısına aykırı bir durum ortaya çıkacaktır. Çünkü geniş zaman olumsuzluk eki ya da sıfat-fiil eki olarak kullanılan “-z” isimleşmiş bir kelimeye gelmiş olacaktır ki bu da mümkün değildir.

3.1.5. Cinsini belirlemede güçlük çektiğimiz ekler

3.1.5.a. “hırçnlık” (2): Bu kelimeye geldiğimizde önce kelimenin kök durumunda olduğunu düşündük. Ancak *hırlı* ve *hırsız* kelimelerinin “hır” isim kökünün yapım eki alması sonucu oluştuğu anlaşılınca *hırçın* kelimesinin de yapım eki almış gövde konumunda bir kelime olduğuna karar verdik. Fakat “-çın” ekinin sınıfını belirleyemedik.

3.1.5.b. “hoppalık” (2): “depo” ve “debboy” kelimelerine baktığımızda “debboy” kelimesinin “depo” kelimesindeki “p” sesinin sedalılaşılarak “b” ye dönüşmesi ve ünsüz ikizleşmesi sonucu oluştuğu ortaya çıkmaktadır. “hoppa” kelimesinin de tıpkı bu örnekte olduğu gibi *hop* kelimesinin ünsüz ikizleşmesi dolayısıyla “hoppa” şekline gelmiş olabileceğini düşündük. Bunun yanı sıra “hop” kelimesinin yansıma sonucu bir genişleme meydana gelerek “hoppa” şekline de gelmiş olabileceği ihtimali de vardır. Gövde imajı olduğu için kelimeyi grafikte gövde olarak aldık.

3.1.5.c. “karşılık” (2): Karma karışık ifadesini ele aldığımızda karma kısmından hareketle bu kelimenin aslında “kar-“ fiilinden geldiği anlaşılmaktadır. “karmak“ tan “kar-ış-mak” olmuştur. Daha sonra karşı kelimesinin, “karış-” kelimesindeki orta hece ünlüsünün düşerek kendisine fiilden isim yapma eki olan “-ı” ekinin eklenmesi sonucu oluştuğunu düşündük.

kar-ı-ş- > kar-ı-ş-ı-lık (kar-: fiil kökü /-ı: yardımcı ses / -ş: f.f.y.e / -ı: f.i.y.e / -lık: i.i.y.e)

3.1.5.d. “kargaşalık” (2): Bu kelimenin kökünde de yine “kar-“ fiilinin olduğunu düşünüyoruz. karmaş- fiilinin sonuna “a” fiilden isim yapım ekinin gelmesiyle “karmaşa” kelimesinin oluşması gibi “kargaşa” kelimesinin de sonundaki “a” sesinin fiilden isim yapım eki olabileceğini düşündük.

Not: Ekin tüm şekilleri kendisinden önce gelen ekler açısından incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Tablo 2: Ekin Kendisinden Önce Gelen Eklerin Sayısal Değeri:

EK	SAYISI
İ.İ.Y.E	57
F.İ.Y.E	44
Hâl Eki	1
Sıfat-fiil Eki	1
Zarf-fiil Eki	1
Cinsi Net Olmayanlar	8

3.2. KENDİSİNDEN SONRA GELEN EKLER

Kendisinden sonra gelen ekler baktığımızda hem sayı bakımından hem de çeşit bakımından büyük bir artış göze çarpmaktadır. Eserde 171 örnekte “-lik” ekinden sonra ek gelmiştir ve bunlardan 114 tanesinde ek son sesini koruyamamıştır. Ayrıca kendisinden sonra tam 14 çeşit ekin geldiği görülmektedir.

3.2.1. Yapım Ekleri

3.2.1.1. İsimden isim yapım eki

İlginç bir şekilde ek kendisinden sonra oldukça az yapım eki almıştır. Bunun sebebinin ekin eklendiği kelimeyi soyut isim hâline getirme fonksiyonunda daha sık kullanılması olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ek bir kelimeyi soyut isim hâline getirince kendisinden sonra ek almamaktadır. Eğer bu fonksiyonda iken bir yapım eki alırsa kelime soyut anlamının dışında başka bir anlam kazanacaktır.

3.2.1.1.a. -li (1), hasta-lık-lı (2), karşı-lık-lı (1).

3.2.1.1.b. -süz: ay-lık-süz (1).

3.2.2. Çekim ekleri

3.2.2.1. İyelik ekleri

İyelik eklerinin aslında kendi aralarında bir sırası vardır. Ancak biz buraya kadar hep örnekleri çoktan aza doğru sıralandırdığımız için burada da aynı şekilde sıralandırmayı uygun bulduk. Bu nedenle ilk sırada en sık kullanılan iyelik eki olan *III. Tekil Şahıs İyelik Ekini* verdik.

3.2.2.1.a. III. Tekil şahıs iyelik eki: Söz konusu ek, eserde 76 kez kendisinden sonra iyelik eki almıştır. Bu sayının 67'si sadece *III. tekil şahıs iyelik ekidir*. Ekin kendisinden sonra gelen ekler dikkat ettiğimizde eğer ek son sesini koruyamamışsa ekin bulunduğu kelime büyük oranda tamlama hâlinindedir ve yine çok büyük oranda bu ek "*III. Tekil şahıs iyelik eki*"dir.

(onun) ağırbaşlı-lığ-ı-ñ-ı (1), (kollarının) ağır-lığ-ı (3), (onun) ahbap-lığ-ı (1), (başkalarının) ahlaksız-lığ-ı-ñ-dan (2), (pencere) ara-lığ-ı-ñ-ı (1), (kertenkele) avcı-lığ-ı (1), (onun) ay-lığ-ı (3), (ağız) bir-lığ-ı (1), (onun) canlı-lığ-ı-ñ-ı (1), (işin) ciddi-lığ-ı (1), (onun) çalışkan-lığ-ı (1), (onun) çocuk-luğ-u-na (1), (gecenin) derin-lığ-ı-nden (1), (onun) dir-lik-siz-lığ-ı-nden (2), (onun) doğru-luğ-u (2), elbir-lığ-ı-yle (1), (onun) eski-lığ-ı (1), (Ali Rıza Bey'in) fukara-lığ-ı-ñ-ı (1), (onun) genç-lığ-ı-nde (2), (ahlak) güzel-lığ-ı (2), (onun) harap-lığ-ı (1), (onun) hasta-lığ-ı (3), (ziyafetin) hazır-lığ-ı-ñ-da (1), (onun) hınzır-lığ-ı-ñ-dan (1), (bütün) iğrenç-lığ-ı-yle (1), (onun) ihtiyar-lığ-ı (1), (ev) kadın-lığ-ı-ña (1), (sabah) kara-n(gu)-lığ-ı-ñ-da (1), (şirketin muhasebe) katip-lığ-ı-nden (1), (kaza) kaymakam-lığ-ı (1), kendi-lığ-ı-nden (1), (bostan) korku-luğ-u (1), (bunun) lüzumsuz-luğ-u-na (1), (mektepe çocuğu) mahçup-luğ-u (1), (bir leylek) mahzun-luğ-u (1), (onun) memur-luğ-u (1), (Karacaahmet) mezar-lığ-ı-nın (1), (belediye) reis-lığ-ı-nde (1), (ihtiyarın) sade-lığ-ı-ne (2), (çocuğun) saf-lığ-ı-ñ-dan (1), (mabet) serin-lığ-ı (1), (Leyla'nın bu fazla) sert-lığ-ı (1), (vicdanınızın) temiz-lığ-ı-nden (1), (yolun) تنها-lığ-ı-ñ-dan (1), (karısının) titiz-lığ-ı (2), (boğaz) tok-luğ-u-na (1), (dilinin) tutuk-luğ-u-na (1), uçuk-luğ-u (onun) (1), (yolların) uzun-luğ-u-na (1), (duvarın) yeşil-lığ-ı (1), (yol) yorgun-luğ-u (3), (yüz) yumuşak-lığ-ı (1).

3.2.2.1.b. III. Çoğul şahıs iyelik eki: (onların) fukara-lık-ları (1), (onların) hoppa-lık-ları-ñ-ı (1), (onların) münasebetsiz-lik-leri (1), (onların) genç-lik-leri (1), yorgun-luk-ları-nın (acısını).

3.2.2.1.c. II. Çoğul şahıs iyelik eki: fukara-lığ-ı-nız (sizin) (1), insan-lığ-ı-nız-dan (sizin) (1).

3.2.2.1.d. I. Tekil şahıs iyelik eki: ay-lığ-ı-m-la (benim) (1).

3.2.2.1.e. I. Çoğul şahıs iyelik eki : ay-lığ-ı-mız-a (bizim) (1).

3.2.2.2. Hâl ekleri

Türkçede toplam sekiz çeşit hâl eki bulunmaktadır. "LIK" ekinin tüm şekilleri içinde kendisinden sonra gelen hâl eklerini değerlendirdiğimizde ekin

kendisinden sonra yön gösterme hâli eki "-arı, -eri" dışında diğer yedi hâl ekinin hepsini alabildiğini görüyoruz. Yön gösterme hâli ekini alamamasının sebebi de büyük ihtimalle bu ekin dilimizde sık kullanıma sahip olmamasıdır. Bu veriler bize söz konusu ekin dilimizde ne derece yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.

3.2.2.2.a. Yaklaşma hâli eki "-a, -e" : aksi-liğ-e (2), aydın-liğ-a (2), ay-liğ-a (1), büyük-lüğ-e (1), çığ-liğ-a (çığlık) (1), çürük-lüğ-e (2), değişik-liğ-e (1), fedakar-liğ-a (1), görmemez-liğ-e (1), hizmetçi-liğ-e (1), kara-ngu-liğ-a (3), karış-ı-k-liğ-a (1), mahzun-luğ-a (1), misafir-liğ-e (1), namussuz-luğ-a (1), sert-liğ-e (1), şaşkın-liğ-a (1).

3.2.2.2.b. Uzaklaşma hâli eki "-DAn" : aç-lık-tan (1), ateşsiz-lik-ten (1), çıplak-lık-tan (1) doğru-luk-tan (1), elçi-lik-ten (1), hırsız-lık-tan (1), ihtiyar-lık-tan (1), işsiz-lik-ten (1), kardeş-lik-ten (1), kargaşa-lık-tan (1), nefessiz-lik-ten (1), neşesiz-lik-ten (1), şaşkın-lık-tan (2), yoksul-luk-tan (1).

3.2.2.2.c. Vasıta hâli eki "-IA" : aç-lık-la (1), ay-lık-la (2), dalgınlık-la (1), dünya-lık-la (1), güç-lük-le (1), küstah-lık-la (1), pişkin-lik-le (1), tatlı-lık-la (1), yumuşak-lık-la (1), yüzsüz-lük-le (1).

3.2.2.2.d. İlgi hâli eki "-In; -nIn" : Ekin daha net görülebilmesi için burada tamlama hâliyle vermeyi tercih ettik.

aç-liğ-in (kapıları) (1), ahlaksız-liğ-in (cılık yaraları) (1), ay-liğ-in (bilmem kaç kuruşu) (1), değişik-liğ-in (sebebini) (1), hasta-liğ-in (zehri) (1), iyi-liğ-in (1), kalaba-liğ-in (içi) (1), şık-liğ-in (sebebi) (1), yüzsüz-lüğ-ün (1).

3.2.2.2.e. Bulunma hâli eki "-DA" : fevkalade-lik-te-ki (1), kafalı-lık-ta (1), karan-lık-ta (4), taş-lık-ta (3).

3.2.2.2.f. Yükleme hâli eki "-I" : (her) pis-liğ-i (1), ahlaksız-liğ-i (1), (böyle bir) deli-liğ-i (1), (her) fedakar-liğ-i (1), (yaptığı) fena-liğ-i (1), hayvan-liğ-i (1), münasebetsiz-liğ-i (1).

3.2.2.2.g. Eşitlik hâli eki "-CA" : karan-lık-ça (1).

3.2.2.3. Çokluk Eki "-IAr"

ara-lık-lar (1), ay-lık-lar (1), çığ-lık-lar (3), fedakar-lık-lar (1), geçimsiz-liğ-ler-in (1), hazır-lık-lar (1), ıs-lık-lar (1), ip-lik-ler-i (1), titiz-lik-ler-e (1), yolsuz-luk-lar-a (1).

3.2.2.4. Bildirme eki "-Dir"

ağırbaşlı-lık-tır (1), doğru-luk-tur (1), namussuz-luk-tur (1).

3.2.2.5. Düşen fiil kökünden sonra geriye kalan bilinen geçmiş zaman eki "-DI"

ara-lık-(i)-tı (1), sahtekar-lık-(-i)-tı (1).

Not: Ekin tüm şekilleri kendisinden sonra gelen ekler açısından incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Tablo 3: Ekin Kendisinden Sonra Gelen İyelik Eklerinin Sayısal Değeri:

EK	SAYISI	ORANI
III. Tekil Şahıs İyelik Eki	67	% 88
III. Çoğul Şahıs İyelik Eki	5	% 7
II. Çoğul Şahıs İyelik Eki	2	% 3
I. Tekil Şahıs İyelik Eki	1	% 1
I. Çoğul Şahıs İyelik Eki	1	% 1

Tablo 4: Ekin Kendisinden Sonra Gelen Hâl Eklerinin Sayısal Değeri:

EK	SAYISI	ORANI
Yaklaşma Hâli Eki	21	% 29
Ayrılma Hâli Eki	15	% 21
Vasıta Hâli Eki	11	% 15
İlgi Hâli Eki	9	% 12
Bulunma Hâli Eki	9	% 12
Yükleme Hâli Eki	7	% 10
Eşitlik Hâli Eki	1	% 1

- **Çokluk eki:** (12)
- **Bildirme eki:** (3)
- **Düşen fiil kökünden sonra geriye kalan bilinen geçmiş zaman eki:** (2)

Söz konusu eki kendisinden önce ve sonra gelen eklerin cinsi açısından incelediğimizde kendisinden önce 127 kez yapım eki, sadece 1 kez de istisnaî olarak çekim eki aldığını görüyoruz. Buna mukabil kendisinden sonra gelen ekler baktığımızda tam aksine 166 kez çekim eki ve sadece 5 kez de yapım eki kullanılmıştır. Ekin kendisinden sonra % 97 oranında çekim eki gelmektedir. Sonuç olarak ekin kendisinden önce yapım eki sık kullanılırken kendisinden sonra çekim ekinin daha sık kullanıldığını söyleyebiliriz.

4. EKİN FONKSİYONLARI

Yazımızın başında söz konusu ekin sık kullanıma sahip olduğunu ve Türkçede birçok fonksiyonda kullanıldığını belirtmiştik. Aşağıda ekin fonksiyonlarına göre hangi sıklıkta geldiğinin tespit edebilmesi için ayrı başlıklar altında değerlendirilerek en sık kullanılanlardan en az kullanılanlara doğru sırasıyla verilmiştir:

4.1. Sıfatlara Gelerek Bunlardan Soyut İsimler Yapar

Eserdeki 365 örnekten 221'inde ek sıfat olan bir kelimeye eklenmiş ve onu soyut isim hâline getirmiştir. Bu değer tüm şekilleri içinde oran olarak % 60'tır. En sık kullanılan fonksiyonunun bu olduğunu söyleyebiliriz.

açlıktan (5), ağırbaşlılık (2), ağırlık (5), ahlaksızlığı (5), aksilik (3), alışkanlık (1), ateşsizlikten (1), büyüklüğe (1), canlılık (2), ciddiliği (1), çalışkanlığı (1), çıplaklıktan (1), çürüklüğe (2), dalgınlıkla (1), dargınlık (2), değişiklik (5), derinliğinden (1), dirliksizliğinden (2), doğruluğu (7), edepsizlik (1), eski kafalılıkta (1), eskiliği (1), fedakârlıklar (8), fenalık (4), ferahlık (1), fevkaladelik (3), fukaralıkları (5), geçimsizliklerin (1), gençlikleri (3), gerginlik (2), güçlük (3), güzellik (4), hafiflik (1), haksızlık (2), haraplığı (1), hasislik (1), hastalıklı (15), hınzırlığından (1), hırçınlık (3), hoppalık (3), iğrençliğiyle (1), ihtiyarlık (4), işsizlik (2), itaatsizlik (1), iyilik (7), karışıklığa (1), kayıtsızlık (1), küstahlık (2), lüzumsuzluğuna (1), mahçupluğu (1), mahzunluğa (2), mazlumluk (1), münasebetsizlik (3), namussuzluk (4), nefessizlikten (1), neşesizlikten (1), pahalılık (1), pekyüzlülük (1), pembelik (1), pervasızlık (1), pislik (3), pişkinlikle (1), rahatlık (1), sadeliğine (2), saflığından (1), sahtekârlıktı (1), sakatlık (1), serinliği (1), sertliğe (2), sinirlilik (1), soğukluk (2), şaşkınlığa (3), şenlik (1), şerefsizlik (1), şıklığın (1), şirretlik (1), tatlılık (2), tembellik (1), temizliğinden (1), tenhaliğinden (1), titizlik (4), tokluğuna (1), tutukluğuna (1), uçukluğu (1), uyanıklık (1), uzaklık (1), uzunluğuna (1), ümitsizlik (3), yakınlık (1), yanlışlık (2), yenilik (3), yeşilliği (1), yoksulluktan (1), yolsuzluklara (3), yorgunluğu (13), yumuşaklık (3), yüzsüzlükle (3), zenginlik (2).

4.2. İsimlere Gelerek Bunlardan Soyut Anlamalı İsimler Türetir

Söz konusu ek 98 kez isimlerden sonra gelerek o ismi soyutlaştırmıştır. Bu da oran olarak % 26'dır.

acarlık (1), ağızbirliği (1), ahbablığı (1), analık (2), aralık (8), aydınlık (4), babalık (5), bozgunculuk (1), çığılık (5), çingenelik (1), çocukluk (2), dalkavukluk (1), delilik (2), dışarılık (1), dolandırıcılık (1), elbirliğiyle (1), ev kadınlığına (1), gecelik (2), görmemezliğe (1), güveylik (1), hamilik (2), hayvanlığı (1), hazırlığında (1), hazırlık (2), hırsızlık (2), ışıklar (1), insanlık (3), iplikleri (1), kalabalık (2), karanlık (15), kardeşlikten (1), kargaşalık (2), karşılık (2), kendiliğinden (1), kepezelikler (1), misafirliğe (1), ortalık (3), pazarlık (1), şimdilik (7), şirretlik (1), tekaütlük (1), üstelik (1), yokluğunu (3), yolculuk (1).

4.3. İsimlere Gelerek Onları Sıfatlaştırır

Bu bölümde kelimelerin fonksiyonunun daha rahat anlaşılabilmesi için kelimeyi içinde bulunduğu tamlamayla birlikte almayı gerekli gördük. Eserde 35 kez ek isimleri sıfatlaştırma fonksiyonunda kullanılmıştır. Eserde % 9 oranında bu görevde kullanılmıştır.

bunca senelik (kocasını) (1), *on kişilik* (bir gruba) (1), *ahretlik* (kız) (1), *beylik* (cevaplarla) (1), *bunca senelik* (kuzu gibi yumuşak başlı karısı) (1), *bunca yıllık* (karınım) (1), *çocukluk* (vakalarını) (1), *dört senelik* (bir dinlenme müddeti) (1), *ellilik* (bir adam) (1), *iki paralık* (bir manto) (1), *iki üç aylık* (bir mukavemet) (1), *kırk beşlik* (bir manifaturacı) (1), *kırk paralık* (bir düdüğü) (1), *kırklık* (bir memur) (1), *kışlık* (hırkayı) (1), *kurbanlık* (koyunlar) (1), *üç beş satırlık* (mektuplar) (1), *yabanlık* (kiyafeti) (1), *yarım saatlik* (bir mütarekesi) (1).

4.3.1. Bunların bir kısmı sonradan kalıcı isim hâline gelmiştir:

Aşağıdaki örneklerde -LIK eki dolayısıyla sıfatlaşmış olan isimlerde daha sonra elips yoluyla tamlamanın bir kısmı düşmüş kelime sıfat özelliğini yitirmiştir.

(altmış iki lira) *aylıkla*, (45 lira) *aylıkla*, *aylıksız* (bir adam), (tekaüt) *aylıkları* (3), (yüz lira) *aylıkla*, *aylığı* (artacak), *aylığın* (bilmem kaç kuruşu), (bizim) *aylığımıza*, (kaybettiği) *aylığa* (yakın bir para), *aylığı* (pek azdı), *aylık* (kâğıdını), (bir miktar) *dünyalıkla*.

4.4. Meslek Adları Yapar

Eserde 12 kez ek bu görevde kullanılmıştır. Bu, tamamında % 3 oranında kullanıldığını göstermektedir.

avcılığı (1), *belediye reisliğinde* (1), *büfecilik* (1), *elçilikten* (1), *hizmetçiliğe* (1), *hocalık* (1), *kâhyalığına* (1), *kaza kaymakamlığı* (1), *memurluk* (3), *muhasebe kâtipliğinden* (1).

4.5. Bir Nesnenin Tabiatta Çokça Bulunduğu Yeri Gösterir

Söz konusu ek eserde 5 kelimedede bu görevdedir. Bu da oran olarak % 1' dir.

mezarlığının (1), *taşlık* (4)

4.6. Aygıt Adları Yapmada Kullanılır

Sadece 2 örnekte ek aygıt adı yapmak için kullanılmıştır. Oranı % 1' dir.

korkuluk (1), (bostan) *korkuluğu* (1).

Ekin fonksiyonlarını genel olarak değerlendirdiğimizde çok büyük oranda eklendiği kelimeyi soyutlaştırdığını görüyoruz. Eserdeki 365 örnekten 221'inde ek sıfat olan bir kelimeye eklenmiş ve onu soyut isim hâline getirmiştir. Bu değer tüm şekilleri içinde oran olarak % 60'tır. Söz konusu ek 98 kez de isimlerden sonra gelerek o ismi soyutlaştırmıştır. Bu da oran olarak % 26'dır. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, ek % 86 oranında eklendiği kelimeye soyut anlam kazandırmaktadır. En az kullanılan fonksiyonunun da aygıt isimleri yapmak olduğunu söylemek mümkün. Çünkü bu fonksiyonda kullanıldığı örnek sayısı sadece 2'dir. Yani tüm şekilleri içinde % 1 oranında aygıt ismi yapmaktadır.

SONUÇ

Söz konusu ekin öncesinde ve sonrasında gelen ekleri ayrı ayrı incelerken bir takım eklerin -IIK ekinin hem öncesinde hem de sonrasında gelebildiğini fark ettik. Örneğin "-CI" eki "aylıkçı, gündelikçi" gibi örneklerde ekin sonrasında gelirken, "avcılık, evcilik" gibi örneklerde öncesinde gelmektedir. Tıpkı bunun gibi "-II" ve "-sIz" eklerinde de benzer durum göze çarpmaktadır. "-II" eki, ekin öncesinde, ağırbaşlılık, pekyüzlülük örneklerinde geldiği gibi sonrasında, "hastalıklı, karşılıklı" şeklinde de gelebilmektedir. Ve "sIz" ekinin -IIK ekinin öncesinde geldiği, "kayıtsızlık, neşesizlik"; sonrasında geldiği "aylıksız, yıllıksız" örneklerinde de benzer durum görülmektedir.

Kendisinden önce gelen eklerden, özellikle isimden isim yapım eklerinden, "-sIz" eki dikkat çekici bir durum arz etmektedir. Çünkü gramer kitaplarına baktığımızda, ekin daha çok "-CI" isimden isim yapma ekiyle kullanıldığı bilgileri yer almaktadır. Her ikisi de isimden isim yapım eki olan "-CI" ve "-sIz" eklerinin sayısal değerlerine baktığımızda "-CI" (meslek yapma) eki eserde 6 örnekte görülürken (avcılık, büfecilik, elçilik vd.); "-sIz" (olumsuzluk) eki eserde tam 37 örnekte (ahlaksızlık, ateşsizlik, dirliksizlik vd.) yer almaktadır. Sonuç olarak -IIK ekinden önce "-sIz" ekinin çok daha fazla kullanıldığını söyleyebiliriz. Elbette olumsuz sıfat yapan bu ekin fazlaca kullanılmış olması eserin muhtevasından da kaynaklanıyor olabilir.

Söz konusu ekin kendisinden sonra çeşitli eklerin geldiği örneklere dikkat ettiğimizde eğer ek son sesini koruyamamışsa ekin bulunduğu kelime genellikle tamlama hâlinindedir ve çok büyük oranda bu ek "III. Tekil şahıs iyelik eki" olmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Şükrü Halûk vd., (2005), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BANGUOĞLU, Tahsin, (2004), *Türkçenin Grameri*, 7. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- CLAUSON, Sır Gerard, (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Centur Turkish*, Oxford.
- ERGİN, Muharrem, (2004), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: BAYRAK Basım, Yayım, Tanıtım.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, (Tarihsiz), *Yaprak Dökümü*, 38. Baskı, İstanbul: İnkılâp Yayınları..